

דאמר אביי קשישא: משל דרבי יוסי שאמר: "וכן כחה יפה" לסתום, למה הדבר דומה?

לשכיב מרע שאמר: תנו במתנה מאתים זוז לפלוני בעל חובי —

רצה — הבעל חוב ליטול את מאתים הזוזים שיש לו מבני חורין — בחובו, הרי זה נוטלן בחובו ואת המתנה יפסיד, שהיא אינה נגבית ממשועבדים.

ואם רצה — ליטלן למאתים זוז בני חורין שהותיר השכיב מרע — במתנה — נוטלן, ואת חובו יגבה מן המשועבדים.⁽¹¹⁾

והרי אם במתנה נוטלן לבני החורין, וכי לא א-13 כך יפה כחו, שעדיין נשאר לו הזכות לגבות את חובו מן המשועבדים?!

כך זו שאינה מפרטת את מטרת מכירתה — מייפה היא בזאת את כחה, שתוכל לומר על הקרקעות שנמכרו לכתובה, שאלו למזונות מכרתי ואילו הכתובה עדיין חוב הוא על היתומים ואגבם מקרקעות הלקוחות.

ועתה ממשיכה הגמרא לדון בדיני גביית מזונות של אלמנה:

כיצד מוכרת האלמנה נכסים בשביל מזונותיה?

כן לא היה מקום לשאלתו של רבי יוחנן שהרי יודע הוא בודאי משנה זו, שהמשניות שגורות בפי הכל.

אלא, בהכרח, דממתניתין ליכא למשמע מינה, משום דעצה טובה קא משמע לן.

ואם כן הכא נמי בברייתא, יש לומר דעצה טובה קא משמע לן.⁽⁹⁾

אי נמי, מפרשת הגמרא באופן אחר את מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יוסי, כך שלא תהיה בעייתו של רבי יוחנן כתנאי:

דבולי עלמא — בין רבי יהודה ובין רבי יוסי — נכסי בחזקת יתמי קיימי, וזה הוא טעמו של רבי יהודה הסובר: מוכרת ומפרטת לשם מה מכרה, וכדי שלא תפסיד את כתובתה, וכפי שנתבאר.

והיינו טעמא דרבי יוסי — הסובר שלא תפרט את מטרת המכירה ואף שפעמים תפסיד מכך — משום שמאיך גיסא יש לה ריוח באי פירוט המטרה, וריוח זה עדיף לה, כי אם מפני שתוכל לטעון על הנמכר למזונות שלא מכרה אותן לכתובה, הרי יכולה היא להעמיד עדים שיראו את הנמכר למזונות, ואם תצטרך לכך יבואו ויעידו.⁽¹⁰⁾

ובדפירש אביי קשישא את הריוח שיש לה באי פירוט מטרת המכירה:

משום עצה טובה, אבל ברייתא לא משמע משום עצה טובה אלא משום שכחה יפה וכמו לרבי יוסי.

10. רש"י צז א ד"ה אם נטלן.

11. נתבאר על פי התוספות.

שתמכור סתם שכחה יפה בו, משתחוש ללעז רעבתנותא, ריטב"א.

9. הקשו התוספות: מאי סלקא דעתיה מעיקרא דלא תפשוט!?

יש לומר, דסלקא דעתיה דמתניתין ודאי

כלומר: כדי מזונות לאיזה פרק זמן יכולה האלמנה למכור בבת אחת?

אמר רבי דניאל בר רב קטינא אמר רב הונא:

מוכרת אחת לשנים עשר חדש, כדי מזונות לשנה הבאה.

והלוקח, אינו משלם לה את כל המעות כאחד, כדי שאם תמות יחזיר את שאר מעות המקח ליורשים.

אלא, מפרנס הלוקח את האלמנה מן המעות אחת לשלשים יום.

ורב יהודה אמר:

מוכרת אחת לששה חדשים, ולוקח מפרנס אחת לשלשים יום.

תניא כוותיה דרב הונא: מוכרת אחת לשנים עשר חדש, ולוקח מפרנס אחת לשלשים יום.

תניא נמי כוותיה דרב יהודה: מוכרת אחת לששה חדשים, ולוקח מפרנס אחת לשלשים יום.

אמר אמימר: הלכתא! מוכרת אחת לששה חדשים, ולוקח מפרנס אחת לשלשים יום.

אמר ליה רב אשי לאמימר: דרב הונא מאי, כלומר: הרי רב הונא אמר שהיא מוכרת אחת לשנים עשר חודש!?

אמר ליה אמימר לרב אשי: לא שמייע לי

דברי רב הונא, כלומר: לא סבירא לי כמותו!

בעו מיניה בני הישיבה מרב ששת:

מוכרת למזונות אלמנה שמכרה קרקעות של יתומים עבור מזונות, מהו שתחזור וטרופף את אותן הקרקעות עצמן לכתובה, שהרי לא יהיו קרקעות אלו שנשתעבדו לכתובתה ונמכרו ללקוחות, שונות משאר קרקעות שנשתעבדו לכתובתה ונמכרו?

מבאר הגמרא את צדדי הספק: **קמיבעיא להו לבני הישיבה בדרב יוסף!**

דאמר רב יוסף:

ארמלתא דזבין [אלמנה שמכרה] קרקע של היתומים לכתובה או למזונות, ובא בעל חוב של הבעל וטרף את הקרקע מהלוקח — אחריות המכירה היא אנכסי דיתמי שירשו מאביהם, והם יפצו את הלוקח, אבל היא אינה חייבת באחריות.

וכן **בי דינא דזבין** בית הדין שמכר קרקע של יתומים לפרעון — אחריות איתמי.

ולכן יש להסתפק מאי יהיה הדין אם היא עצמה יכולה לטרופף מן הלקוחות שמכרה להם, והלקוחות יחזרו אל היתומים?⁽¹⁾

האם נאמר: **כיון דאחריות איתמי, טרפא** [יכולה היא לטרופף].

או דלמא, מצי אמרי לה הלקוחות לאלמנה:

נחי דאחריות דעלמא לא קבילת עילוך [אכן

והרי היתומים אין צריכים לשלם את האחריות אלא מהנכסים שירשו מאביהם, ובהכרח שאין

1. הקשה בספר "הפלאה" [לקמן ק א ד"ה שם פירש"ן], האיך יחזרו הלקוחות אל היתומים,

הרי שמע מינה: אם שיירא [הותירה] האלמנה בידי היתומים קרקעות, אין אכן תוכל לגבות מהן כתובתה.

אבל לא שיירא קרקעות בידי היתומים לא תוכל שוב לגבות כתובתה, כי אינה יכולה לחזור על הלקוחות שקנו את הקרקעות שמכרה למזונות, כיון שעל זה קיבלה היא את האחריות.

מקשה הגמרא על הראיה:

ודלמא לעולם אימא לך שאף אם לא תשאר

לא קיבלת עליך אחריות מטריפת בעלי חובות אחרים, אבל אחריות הנפשך מי לא קבולי קבילת [וכי לא קיבלת על עצמך אחריות מטריפה שלך]! (2)

אמר להו (3) רב ששת:

תניתוה לשאלה זו בכרייתא:

דתניא: מוכרת אלמנה והולכת למזונות עד שישארו קרקעות בידי היתומים כדי כתובתה, ויהיו קרקעות אלו שנשארו בידי היתומים סמך [בסגול] לה לאלמנה, שתגבה כתובתה מן השאר. (4)

לגבות את כתובתה, ומה איכפת לה לשם מה היא מוכרת?!

ותירצו: נפקא מינה שתוכל למכור את הכל ביחד לכתובה, מה שאין כן למזונות אינה יכולה למכור בפעם אחת יותר מן השיעור שנתבאר בגמרא לעיל; ועוד, אם נשאת אחר שמכרה למזונות, הרי הלוקח לא יתן לה את הכסף שעוד לא גבתה כי כבר נשאת, ואז לא תוכל לקחתם לכתובה, כי מטלטלים הם.

והריטב"א כתב: ויש לומר עוד, דלא קתני לה אלא לאשמועינן שאינה חוזרת וטורפת לכתובה, וראה ב"פני יהושע" שביאר, למה מיאנו התוספות בתירוץ זה.

ורבינו עקיבא איגר תמה על עיקר הקושיא, שהרי יש נפקא מינה לגבי מעשה ידיים, שעדיף לה לגבות לכתובה ולא למזונות שלא להפסיד מעשה ידיה שהוא ליתומים.

והר"ן כתב: שלא תמכור הכל לצורך מזונות, שאם תעשה כן, אפשר דאתי מלוה בשטר ויטרוף הדמים מיד הלקוחות, ואינה יכולה לחזור ולטורפן מחמת כתובתה דהווי להו מטלטלי ולא משתעבד לכתובתה, ומשום הכי קאמר שתשייר במכירתה כדי כתובתה כדי

להם עוד נכסים מאביהם, שאם יש להם איך תחזור ותטרוף את מה שכבר מכרה, והרי יאמרו הלקוחות הנחתו לך מקום לגבות הימנו, וראה מה שכתב שם.

ונראה מדבריו שהבין את נידון הגמרא, שהוא אם יכולה היא לחזור על היתומים, ואף שיש לפרש את עיקר ספק הגמרא, אם היא יש לה אחריות באופן זה.

2. נסתפק רבינו עקיבא איגר בסברא זו, אם פירושה הוא, שכאילו קיבלה על עצמה שלא תגבה ממנו, או שמא פירוש הענין כמשמעות הלשון, שקיבלה על עצמה "אחריות" אם תטרוף בעצמה, ומעיקר הדין יכולה היא לטרוף ולשלם את האחריות, ראה שם בתשובה סימן קפה הובא בליקוטים.

3. רש"י; והיינו לבני הישיבה שנסתפקו בדבר.

4. הקשו התוספות: מאי נפקא מינה אם תמכור את הקרקעות למזונות ולא ישאר בידה לתשלום הכתובה, או שלא תמכור עכשיו למזונות — כפי שהברייתא מציעה — כדי שישאר לה

קרקעות בידי היתומים בשביל גביית כתובתה, תוכל לגבות את כתובתה מאותן קרקעות שמכרה למזונת, אלא שהברייתא עצה טובה קא משמע לן לאשה שלא תעשה כן, כדי דלא ליקרו לה "הדרינתא" [שלא תיקרא בפי כל "חזרנית" שמוכרת וחוזרת וטורפת!]

ומיישבת הגמרא את הראיה:

אם כן — שיכולה היא לגבות את כתובתה אף אם לא תשאיר קרקעות בידי היתומים — ליתני: "גובה כתובתה מן השאר", מאי "סמך לה" —

שמע מינה: שיירא אין, אכן יש לה סמך לגבות כתובתה, אבל לא שיירא, לא, אין לה סמך כלל לגביית כתובתה.⁽⁵⁾

איבעיא להו, בני הישיבה נסתפקו:

אם זבין [מכר] אדם את קרקעותיו,⁽⁶⁾ וידוע לנו שעשה כן⁽⁷⁾ מפני שהיה זקוק למעות

לקניית דבר מסוים, ולבסוף לא איצטריכו ליה זוזי [לא היה צריך את המעות] כי חזרו בהם המוכרים —

האם הדרי זביני [חוזר המקח ומתבטל], או לא הדרי זביני?⁽⁸⁾

תא שמע ראייה דהדרי זביני:

דההוא גברא דזבין ארעא [מכר קרקע] לרב פפא משום דאיצטריכו ליה זוזי למיזבן תורי [שהיה זקוק למעות כדי לקנות שוורים] —

לפוף לא איצטריכו ליה למוכר את המעות, ואהדריה ניהליה רב פפא לארעיה [החזיר רב פפא את הקרקע לבעליה].

הרי דהדרא זביני!

דוחה הגמרא: רב פפא, לפני משורת הדין הוא דעבר!

תא שמע ראייה דהדרי זביני:

אומרים אחריות דנפשייהו קבילו עלייהו.

6. כן פירש רש"י שמכר את שדהו, ובפשוטו לאו דוקא שדה.

7. כן פירש רש"י; וכתב עליו הריטב"א: ונראה מדבריו שבעיית הגמרא היא אפילו באופן שלא גילה דעתו בשעת המכירה שהוא מוכר לצורך דבר ידוע, ומיהו היה דבר זה ידוע ומפורסם לכל, שאם לא כן הוּו דברים שבלב ואינם דברים.

אבל הריטב"א חלק עליו, שצריך גילוי דעת בשעת המכירה, ואז אפילו אם לא היה דבר זה ידוע לכל; וכן מבואר בתוספות.

8. תמה ה"פני יהושע" מה ענין שאלה זו

שתוכל לגבותו מחמת כתובתה; והאריך בדברי הר"ן הללו בשו"ת רבינו עקיבא איגר סימן קפה [הובא בליקוטים הנדמ"ח].

5. כתב הר"ן: ומהא שמעינן, שהמוכר שדה לחבירו שלא באחריות, דחייב באחריות דנפשיה, דהא אלמנה כמוכר שלא באחריות דמי, דאחריותא איתמי ולא עליה, ואפילו הכי מסקינן דאחריות דנפשיה קבילה; וראה תוספות בד"ה או ובר"ה מאי.

עוד כתב הר"ן, שאפורופוסים המוכרים נכסי יתומים לצורך היתומים, יכולים הם עצמם לחזור ולגבות את הקרקע בשביל חובות שיש להם, כיון שאין הם מוכרים לעצמם [כמו אשה שמוכרת לעצמה] אלא לצורך היתומים, אין

דהוא בצורתא [מחסור פתאומי בחיטים שגרם ליוקר שערים] דהוה בנהרדעא, זבנינהו כולי עלמא לאפדנייהו [מכרו כל בני העיר את בתיהם] כדי לקנות חיטים.

לסוף אתו חיטי הגיע שפע של חיטים לנהרדעא.

אמר לחו רב נחמן לבני נהרדעא [עירו של רב נחמן]:

דינא הוא דהדרי אפדני למרויחו, כך הוא הדין שחוזרים הבתים למוכריהם, הרי ש"הדרי זבני".

דוחה הגמרא: התם נמי כלומר: אף משם אין ראייה, כי זבני בטעות הו [מקח טעות היה], דאיגלאי מילתא דארבי בעיקולי הוה קיימא, נתברר שהאניות המביאות את החיטים כבר היו בדרכה לנהרדעא, אלא שהנהר עלה על גדותיו, והוצרכו בעלי הספינה להוליכה עקלקלות ולכן התמהמהה הספינה בדרכה.

והיות שאילו ידעו המוכרים את העובדות כמות שהן, הם לא היו מוכרים, אם כן מקח טעות הוא; אבל אין להוכיח מכאן למקרה שחזרו בהם המוכרים לאחר שאלו מכרו את בתיהם, או שבאו חיטים ממקום אחר שעדיין לא נעקרו ממקומם לבוא בשעת המכירה.⁽⁹⁾

אי הכי כאשר פירשנו — היינו, מובן המשא ומתן שהיה בין רמי בר שמואל לרב נחמן בעקבות הוראתו של רב נחמן, דאמר ליה רמי בר רבא לרב נחמן:

אם כן — כפי שהורית על ביטול מכירת הקרקעות — נמצאת מכשילן לבני נהרדעא לעתיד לבא! שאם יתבטלו המכירות, שוב לא ימצאו בני נהרדעא קונים לקרקעותיהם, כי יחששו הקונים שמא יחזור אותו סיפור על עצמו, ויבטלו המוכרים את המקח.

ואמר ליה רב נחמן לרמי בר שמואל: אטו כל יומא בצורתא שכיחא [וכי בכל יום יש בצורת בנהרדעא], עד שאתה חושש למקרים דומים בעתיד.

ואמר ליה רמי בר שמואל לרב נחמן: אין, אכן בצורתא בנהרדעא משכח שכיחא [בצורת בנהרדעא דבר שכיח הוא]!

והניחא, אם ביטול המקח היה על ידי ארבא בעיקולי, אכן יש לחשוש לסיפור דומה בעתיד שיבטלו את המקח, אבל אם ביטול המקח היה על ידי שנשתנה השער מחמת שבאו חיטים ממקום קרוב שלא נעקרו ממקומם בשעת המכירה, הרי אין זה דבר שכיח, ולמה חשש רמי בר שמואל!⁽¹⁰⁾

והלכתא: זבין ולא איצטריכו ליה זוזי —

משום "ארבא בעיקולי", הרי סוף סוף כל שכן שאם יהיה מצב של "ארבא בעיקולי" שיתבטל המקח, ושפיר אמר רמי בר חמא נמצאת מכשילן לאופן שיהא "ארבא בעיקולי"!?

ולכן פירשו בשם רשב"ם: ש"אי הכי" קושיא היא ולא ראייה, כי אם הטעם הוא דוקא משום

לכאן?! וראה מה שכתב שם, ומה שכתב בזה בספר "הפלאה".

9. רש"י.

10. כן פירש רש"י; ותמהו התוספות על דבריו, כי לו יהא שביטול המקח לא היה במקרה זה

הדררי זביני! (11)

מתניתין:

אלמנה מוכרת לכתובתה ולמזונותיה ואפילו שלא בבית דין מומחין, ולכן:

בין שהיתה אלמנה מן האירוסין שאין לה מזונות אלא כתובה, ובין שהיתה אלמנה מן הנשואין שהיא זכאית הן למזונות והן לכתובה.

הרי היא מוכרת מקרקעות שירשו היתומים מבעלה לכתובתה ולמזונותיה אפילו שלא בבית דין מומחין. (12)

רבי שמעון אומר: אלמנה אינה מוכרת שלא בבית דין אלא למזונות, היות ואי אפשר לה להיות יושבת ומתענה עד שיזדקק לה בית הדין, אבל לא לכתובה, (13) ולכן:

אם היתה אלמנה מן הנשואין — שהיא מוכרת למזונות — הרי זו מוכרת שלא בבית דין.

אבל אם היתה אלמנה מן האירוסין לא תמכור אלא בבית דין, מפני שהאלמנה מן הארוסין אין לה מזונות, וכל שאין לה מזונות — אלא לכתובה היא מוכרת — לא תמכור אלא בבית דין מומחין כשאר בעלי חובות. (14)

דין מומחין ותשבע ליתומים שלא נתקבלה מכתובתה כלום, ואחר כך נותן לה בית הדין רשות ללכת ולמכור מנכסי היתומים בבית דין של הדיוטות הבקיאים בשומא.

13. כן פירש רש"י; והמאירי כתב חילוק אחר, שהכתובה נגבית בפעם אחת, ואין כאן טורח, מה שאין כן למזונות.

14. הקשה ב"פני יהושע": משמע מפירוש רש"י, שעיקר מחלוקתם של רבי שמעון ורבנן היא, שלרבנן מוכרת שלא בבית דין בין לכתובה ובין למזונות, ולרבי שמעון דוקא למזונות מוכרת שלא בבית דין, ולא לכתובה.

ולפי זה לשון המשנה תמוה, לשם מה כל הכללות והפרטות שבמשנה, היה לו לשנות בלשון קצרה: אלמנה מוכרת בין לכתובה ובין למזונות שלא בבית דין דברי חכמים, ורבי שמעון אומר, אינה מוכרת אלא למזונות! וכן הקשה הריטב"א [נדפס בתחילת הפרק] על פירושו של רש"י.

ולכן פירש הריטב"א, שלדעת רבי שמעון,

דארבא בעיקולי הוה קיימא שמקח טעות הוא, הרי מקרה כעין זה לא שכיח, אלא ודאי שעיקר הטעם הוא משום "ובין ולא איצטריכו ליה זוזי" וכל כגון דא שכיח הוא.

11. כתבו התוספות שלפירושם ב"אי הכי" לעיל, ניחא פסק הגמרא, כיון שלא נדחית הראיה מרב נחמן שהדררי זביני, מה שאין כן לשיטת רש"י.

12. כתב הרי"ף על פי הגמרא בבבא מציעא לב א, שאין כוונת המשנה לאפוקי אלא בית דין מומחין, אבל צריכה בית דין של הדיוטות הבקיאים בשומא.

וביאר ה"ר: אין פירוש "הדיוטות" בכאן כמו שמתפרש בכל מקום, שבכל מקום מתפרש הדיוטות חד גמיר וסביר ושנים דמסברי להו וסברי, וכאן אי אפשר לפרש כן, שאם כן פשיטא שאין צורך ליותר מכך, שהרי בכל דיני ממונות די בבית דין כזה, אלא שכאן פירוש "מומחין" הוא כמו "הדיוטות" בעלמא, ו"הדיוטות" כאן מתפרש הדיוטים גמורים ורק בקיאים בשומא.

וכתב הריטב"א, שלא תמכור עד שתלך לבית

גמרא:

שנינו במשנה: אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין מוכרת שלא בבית דין:

מקשה על כך הגמרא: **בשלמא מן הנשואין** נחא שהיא מוכרת שלא בבית דין **משום מזוני**,⁽¹⁵⁾ שאי אפשר לה להיות יושבת ומתענה עד שיודקק לה בית הדין.

ב-צ **אלא מן האירוסין**, שלכתובה היא מוכרת — **מאי טעמא** דחכמים שהיא מוכרת אפילו שלא בבית דין! ?

אמר פירש עולא את טעם הדין שאף לכתובה מוכרת אלמנה שלא בבית דין, שהוא **משום חינא**, שאם יהא לה נוח לגבות כתובתה, ימצאו אנשים חן בעיני הנשים לינשא להן, כי יודעות הנשים שאם יגיע לה כתובה, תוכל לפורעה בקלות.⁽¹⁾

רבי יוחנן אמר טעם אחר לגביית כתובה על ידי אלמנה אפילו בלי בית דין:

לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין.

מאי בינייהו בין עולא לרבי יוחנן?

[ראה תוספות לעיל פד א], דהא אמרינן בהדיא בכולא תלמודא: יותר מהשאישי רוצה לישא אשה רוצה לינשא, [ועוד הקשה עליו מן הסוגיא כאן, ויתבאר בהערות בהמשך]. והמאירי כתב על קושיא זו: "היכא דמתבזיין דילמא מימנעי".

והריטב"א פירש כפירוש ר"ח "משום חינא, שתמצאנה חן בעיני האנשים, כי כשתגבה כתובתה מהרה שלא בטורח, יקפצו עליה בעלים".

והמאירי הביא פירוש: שתהא האשה נושאת חן בעיני האנשים ויקפצו לנושאם, ובזיונן מפקיעתן בכך, שחוששים שמתוך רשתתן הוא. ב. כתב ב"בית יעקב": אף שארוסה לא תיקנו לה חכמים כתובה כלל רק אם כתב לה, וזה אינו אלא כמתנה בעלמא, מכל מקום כיון שהוצרכו לתקן באלמנה מן הנשואין במקום שאין לה מזונות שתמכור שלא בבית דין משום חינא, ובארוסה כשכתב לה הרי ודאי על דעת שיהיה דין הכתובה כדין הנשואה, לכן גובה כתובתה שלא בבית דין.

ומה שכתב "במקום שאין לה מזונות", אין צורך לזה אלא לפי שיטת הריטב"א ו"אחרים

אלמנה מן הנשואין מוכרת אפילו לכתובתה שלא בבית דין, כי כל שיש לה מזונות טוב הוא ליתומים שתמכור לכתובתה ואפילו שלא בבית דין כדי שתפסיד את מזונותיה, שהמוכרת לכתובה הרי היא מפסידה את מזונותיה, וכמבואר בעמוד ב ולפי שיטתם לשון המשנה מדוקדק; [וכן הביא ב"פני יהושע" בשם "אחרים מפרשים" בר"ן, וראה מה שהקשה הר"ן על שיטה זו ודחאה, ומה שכתב על זה ב"פני יהושע"].

15. כתב ב"פני יהושע", שלפי שיטת "אחרים מפרשים" שבר"ן המובאת בהערה לעיל, נחא לשון הגמרא שאמרה "משום מזוני" ולא "למזוני", כי כל שיש לה מזונות, הרי היא מוכרת אפילו לכתובה שלא בבית דין.

וכבר הרגיש בזה הר"ן [המפרש כרש"י], וכתב: **כלומר**: משכחת לה שמוכרת שלא בבית דין למזונות, כדי שלא תהא יושבת ומתענה.

1. א. כן היא שיטת רש"י בכל מקום בפירוש "חינא", דהיינו שהאנשים ישאו חן בעיני הנשים; אבל הריטב"א כאן כתב "והקשו עליו